

„ИСТОРИЯТА“ НА ПАИСИЙ В УЧИЛИЩЕ – ИНТЕРАКТИВНО ЧЕТЕНЕ ПРЕЗ XXI В.

Марияна Георгиева, Цветелина Цветанова
СОУПНЕ „Фр. Шилер“, Русе

Резюме. Текстът представя един интерактивен прочит на „История славянобългарска“ в извънкласна форма – клуб за гражданска активност „Болка по изчезващата родина“ по Програма УСПЕХ на МОМН. Изследователската работа анализира подходи за неформално включване на ученика в четене на възрожденския текст и създаване на нова версия на Паисиевата история през XXI в. Авторите коментират и междупредметните връзки между класно-урочния учебен процес и учебно-възпитателната работа в клубната форма

Keywords: project homeland, Paisius, communicative model, civic activity, values, communication, pain, vanishing, identity, history, school

Изучаването на „История славянобългарска“ днес, 250 години след написването ѝ, е сериозно предизвикателство за съвременното българско училище. Предизвикателството е породено от разминаванията, но и от пресечите точки между социокултурния контекст на Историята и реалния Паисиев читател от XVIII век, от една страна, и социокултурния контекст на ученика през XXI век. И двата дискурса на четене и възприемане се оказват остро актуални – с особена съдбовност за българската общност – както през XVIII, така и през XXI век. На фона на тази съдбовност българското училище се превръща в център на необявения и неинституциализиран дебат в българското общество, който се води явно и неявно в обществените медии и в социалните мрежи. Дебатът е по отношение на националната идентичност като основен фактор за съхраняване на българската общност през XXI век. Основният въпрос в него е: ще съумее ли българската общност да реанимира себе си и да намери исторически и съвременни основания за съществуване или ще изчезне в историческото небитие като поредния самоизчерпал се народ.

В учебната програма за X клас, където се изучава „История славянобългарска“, са подробно обговорени възможностите на „Историята“ за постигане на целите на ядро 3 от Учебната програма „Социокултурни и литературни компетенции. Общуване с художествената творба“. Императивно се залага цел номер 2 – „Да се анализират комуникативните аспекти на творбата и връзката

и с определени възприемателски потребности от въздействие; анализ на обществената ѝ функция и въздействен потенциал“.¹⁾

Но в образователните стандарти се подминава потенциалът на Паисиевия текст именно за участие в дебата по горепосочения основен въпрос. Реалната училищна практика е на пръв поглед твърде обвързана с образователните стандарти, но трудно ги постига в частта им за същинското общуване с литературата. Диалогът учител–ученик, мислен като диалог на човек с човека, постепенно изостава на заден план. За най-важното, което литературното образование трябва да дава на съвременния човек – емоционалната и социална интелигентност и компетентност – изобщо не се говори, нито се мисли... За съжаление, голяма част от усилията прагматично са съсредоточени в покриването на изискванията за ДЗИ, или външно оценяване. А първият ни народен будител няма късмета да е сред матуритетните автори... Така между учебни програми и ускореното темпо на подготовка за изпити, през огромния брой задължения, вменени на учителя като класен ръководител, съществува опасността потенциалът на „История славянобългарска“ да формира граждански, социални и емотивни компетенции да бъде подминат. Остава шансът чрез личността и интелигентността на учителя преподаването на Паисий в училище да надскочи образователните стандарти и да се превърне в повод за диалог по важните за българската общност проблеми.

В подкрепа на нашето мислене за Паисий и неговия текст се оказват съвременните идеи на конструктивизма и критическото мислене за новата роля на учителя и ученика като равностойни по значимост субекти на учебния дискурс. Анализирайки идеите на бащата на конструктивизма – бразилския педагог Фрейри, Р. Кючукова отбелязва: „Фрейри отделя специално внимание на диалога като средство, чрез което човек получава достъп до вътрешния свят на друг човек и преразглежда своето място в света в резултат на комуникацията. Той вярва, че диалогът трябва да бъде вътрешно присъщ на процеса на четене и писане, а читателите е необходимо да приспособяват идеите на текстовете към реалностите от живота и в същото време да разчитат на собствения си опит, докато интерпретират, пишат наново или дописват тези текстове“ (Кючукова, 2006). В комуникативния модел – вътрешен и външен, на Паисиевата история, ние видяхме възможност за провокиране на диалог за съвременното значение на „Историята“, за „присвояването“ ѝ от ученика. Паисиевата история не е просто „история, с която започва една модерна литература“, а престижен и ефективен за XVIII и XIX век комуникативен модел, в центъра на който стои личността на нейния създател, читателите и слушателите – опоненти и привърженици, преписвачи и последователи... С една дума – будителска мрежа, разпростряна в продължение на близо два века върху една общност, заплашена от изчезване, един успешен опит за събуждане на общностната памет. Ние преценихме, че този комуникативен модел би бил

особено престижен за съвременния ученик, ако той самият бъде включен в него чрез собствена творческа рефлексия в условията на задълбочаващата се криза на идентичността.

Ученикът и екипът от ученици и учители в ролята на съвременни будители на своята общност – от семейството през приятелския кръг до виртуалното пространство – това е нашият съвместен опит за интерактивна рефлексия на Паисиевата история – в училището и най-вече извън него. Неговата форма се нарича клуб „С болка по изчезващата родина“. Клубът не е антитеза на класно-урочния учебен процес. Точно обратното, той е негово продължение и творческо доразвитие. Неслучайно идеята за „Болка по изчезващата родина“ се ражда в часа на Цветелина Цветанова по време на урок по възрожденска литература, в който се използва една стратегия от Развитие на критическото мислене чрез четене и писане. Чрез стратегията „Съд“ се симулира съдебна зала, в която адвокатски колегии защитават противоположни тези по повод изучавана творба, а съдия и заседатели вземат становище по тяхната аргументация. В такава ситуация се стига до парадокс – двете адвокатски групи се обединяват около носталгията по патриархалното общество в неговата защитеност, родови традиции, семейно-празнична обредност. Оказва се, че ученици в X клас в една немска гимназия не приемат модерността на съвременното живеене. Причините са показани в есето на ученичката Нелин Ферхад на тема „История славянобългарска“ днес“: *„О, неразумний юроде!“ Спомняме ли си изобицо за Паисий? Ставайки сутрин, протягаи два лева на детето си и не поглеждаи лилавия поглед, пълен с разочарование. ТОЙ вижда как сме потънали в забрава. Вижда спящия си народ. „О, неразумний юроде!“, пак неразумни станяхме! Но на държава като нашата – малка, ограбена и с болна душа, какво друго ѝ остава, освен от време на време да се бие по гърдите и да показва „огромния“ си патриотизъм“*. Текстът на есето и изказванията на дискутиращите десетокласници показват, че на пръв поглед далечният Паисиев текст отключва остра реакция – учениците откриват сходства между Паисиевия контекст и своята социална действителност – с разделените семейства на съвременните гурбетчии и променения модел на семейство – с липсващата работеща в чужбина майка, със самотната вечеря пред телевизора, с виртуалните приятелства, довели главно до изолация и отчуждение дори в тази активна комуникативна възраст. Така контактът с личността на Паисий отключва емоции като чувство за загуба, носталгия или невъзможност да се намери оптимистична визия за бъдещето. Комуникативният модел на „Историята“ и на нейната рецепция се възприемат от младите хора като послание за себепознание, опомняне, разбуждане на българина във времето на тежка за народа криза, каквато безспорно е чуждото владичество. Учениците от СО-УПНЕ – Русе, откриват в тази дискусия паралели между Паисиевата и своята действителност – апатия, песимизъм, тихо и стаено недоволство, лесна мани-

пулируемост на едно общество, което съвсем не се доказва като гражданско в годините на икономически преход. Така естествено се поражда и идеята за изчезването на родината в неговия ценностен, демографски, екологичен и социален смисъл. Аналозите с Паисиевия комуникативен модел включват учениците в диалог за настоящето и бъдещето на страната, за личната позиция и отговорност на всеки.

Методически погледнато, чрез изучаване на литературни класически образци на учениците се предоставя възможност да съотнесат себе си към личностни или поведенчески модели, с разбирането, че всяка нация конструира свой мит, синтезиращ принципи и характеристики на етноса. В рамките на часовете по български език и литература в гимназиален етап много често тази посока на съотнасяне – на ученическата личност към идеала, остава само пожелателна. Извънкласната форма на работа със същите тези литературни образци дава практическа възможност за двупосочно влияние.

Класически модел на личностно поведение (Паисий, Ботев, Яворов, Далчев и др.), съотнесен чрез допирателни в личния живот на учениците.

Съвременният млад човек действено претворява, пренася в своето време послания и модели на мислене, резултатни в отминали епохи, и ги актуализира с оглед потребностите и начина на комуникация на съвременниците си. Изживява себе си като модератор на обществена дискусия по съдбовни за нацията и личността си въпроси.

Така със съвместни усилия на ученици и учители е разработен първият вариант за проект на клубната форма, с който неуспешно кандидатствахме за финансиране на дейностите по него към фондация „1300 години България“. Неуспехът обаче катализира невероятна активност за осъществяването на една обществено и личностно значима идея в контекста на нестихващия повече от две десетилетия национален кризис.

На 26.11.2011 г. в медиотеката на СОУПНЕ „Фр. Шилер“ се състоя първият семинар от **проекта „С болка по изчезващата родина“**. Ученици, родители, общественици заедно обсъждат важни проблеми на националната идентичност, в оживена дискусия обговарят образа на националния кризис в неговите тъжни лица – **разколебаване на ценностния смисъл на родината в индивидуалното и общественото съзнание, обществената апатия към културната памет, обедняването на речта на най-младите му носители, липсващо историческо съзнание, търсенето на емигрантски изходи...** Всички заедно търсят трудни отговори на въпроси за изходи от реални житейски ситуации, стоящи пред българското общество днес. В хода на дискусията се раждат интересни идеи работата на семинара да продължи, той да се превърне в постоянна трибуна за обсъждане на тези съдбовни за бъдещето въпроси на националната идентичност, обвързващи в единен възел личната и националната съдба. Изразено е желанието семинарът да излезе извън сградата на учили-

щето, да потърси съмишленици в страната и извън нея, да ангажира известни личности и институции, обществени организации и отделни хора – млади и възрастни, с различни професии... Да провокира и инициира гражданска активност – **национално движение...** „С болка по изчезващата родина“...

Така проектът „С болка по изчезващата родина“, още преди да се появи програма УСПЕХ на МОМН, даде възможност на учениците активно да съучастват чрез своите знания и умения в реалния обществено-политически живот, стъпвайки на „оживялата“ литературна творба.

Концепцията на клуба и нейната реализация осъществяват активно взаимодействие на класни и извънкласни дейности за постигане на максимален образователен и възпитателен ефект. Ето графичния модел на това взаимодействие:



Фигура 1

От февруари 2012 г. клуб „С болка по изчезващата родина“ продължи своята работа по програма УСПЕХ на МОМН, направление „Ценности и човеколюбие“, със следните регламентирани цели:

1. Осмисляне на свободното време на учениците чрез позитивни развиващи дейности и формиране на ценностно отношение към действителността.
2. Повишаване на мотивацията за участие в училищния живот.
3. Формиране на гражданска активност у подрастващите по отношение на националните ценности.
4. Развитие на комуникативните умения на учениците и осъзнаване на езика като „свещен текст“ за нацията и индивида.
5. Създаване на реална среда на сътрудничество, колективно мислене и пълноценно използване на свободното време.
6. Експериментирание на уменията на учениците да предлагат рационални идеи за изход от трудните за социума ситуации чрез творчески дейности; умения за създаване на общности с позитивни цели.

7. Разработване на интерактивни средства за изучаване на културни и природни забележителности, създаване на творчески продукти, свързани с идеята за родното.

В рамките на една учебна година са осъществени следните дейности по клуба:

Ноември 2011 – семинар с общественици в медиотеката на СОУПНЕ „Фр. Шилер“

В присъствие на представители на медиите, родителската общност, психолог, училищни и университетски преподаватели ученици от XI лайстунг клас и техни съмишленици от IX говорят за националните ценности и мястото им в живота на младото поколение. Назовават като обществено значими проблеми изтичането на генетичен материал, разделянето на съвременното семейство (съвременно гурбетчийство), лошата перспектива за реализацията на млади хора в България. Те са провели своя анкета сред ученици от различни типове училища – училище в село/в град, основно училище/гимназия, сред три възрастови групи – начален курс, прогимназия и гимназия. Тази анкета отразява нагласите на българските ученици по един въпрос: Ценност ли е родината днес? Обобщените резултати показват най-голям процент приемането на родината като ценност по традиция. Много малко признават, че това е важно в живота им. Немалък процент отделя категорично родина и държава, разглеждана в негативен аспект. От своя страна, ръководителите на проекта – М. Георгиева и Цв. Цветанова, ги запознават с националните кризи в българската история, с емигрантските вълни, с литературните кодификации на понятието Родина, както и с видни българи, получили образование в чужбина и работили за България. В дискуссионна форма младите хора са подкрепени от русенските общественици. Важно е да се отбележи, че немският езиков профил на гимназията предполага завършилите ученици да продължат образованието си в чужбина, знак за което е и немската диплома, която те получават. Традиционно по-големият процент ученици следват в Германия, Австрия, Дания, както и във

Великобритания и Франция. Политиката на училището е високо качество на образованието, което да даде възможност на възпитаниците на Дойче шуле за получаване на европейско образование. Именно в този контекст на категоричното решение на учениците да учат в Европа от съществено значение е изборът им да бъдат граждански активни по въпросите на родното.

Преминаване на дейността по програма УСПЕХ на МОМН.

Формата на клуб за извънкласна дейност дава на училищния проект хоризонтите на свободното неформално общуване между учители и ученици в статута им на равноправни участници и създава условия за формиране на ядро на общност от съмишленици. Клубът следва програма със следните по-важни модули :

1. Изработване на родословно дърво и събиране на фамилна история.

Тази дейност продължава два месеца и е най-съществената по отношение на личността на учениците. По зададени анкетни карти чрез метода „устна история“ (oral history) са събрани сериозни семейни архиви, проучени и анализирани с помощта на ръководителите и на ДА „Архиви“ – Русе. Убедеността на всички е, че опознаването на родината тръгва от опознаване на понятието за всеки човек чрез неговите собствени ценности – дом, семейство, приятели, детски спомени, трудности за преодоляване. По думите на акад. Дмитрий Лихачов, чието обръщение към българския народ учениците имат възможност да чуят чрез съвременните технологии, за родината човек следва да мисли като за живо същество.

2. Съвместна дейност с ДА „Архиви“ – Русе. В лицето на директора Йордан Борисов и неговите експерти участниците в клуба срещат изключителна подкрепа. Три семинарни срещи, две от които заснети по БНТ, преминават като разменни визити. Учениците са запознати с обема и вида на съхраняваните в Държавния архив документи. Докосват се до оригинална биография на Левски от съратника му Петър Симилов, виждат родословното дърво на рода Обретенови, позиви на горяните от времето на социализма и редица още текстове. От своя страна, учениците предлагат дигитализиране на документи от архива, както и представят своята кауза. Тя провокира внимание и довежда до покана клуб „С болка по изчезващата родина“ да стане част от сниман филм за дългогодишната дейност на ДА „Архиви“.

3. Изработване на фейсбук-страница и блог по проекта. Компютърните технологии и социалните мрежи са осмислени като най-бърз комуникативен път към съвременниците. С изработването на страница и блог се заемат самите ученици и на 7 март 2012 г. пред камерите на БНТ те са официално представени пред обществото. Заявено е очакването да се разпространява идеята за съвременно будителство именно в чест на 250 години от написването на „История славянобългарска“ по начини, които съвременността предполага. В този смисъл проектът е експеримент възможно ли е да бъдат обединени младите хора в България около една родолюбива кауза, каквато е грижата за едно изчезващо в емоционален и демографски и социален смисъл отечество.

4. Обявяване на конкурс за корица, предговор и послеслов – ролева игра Ученикът в ролята на издател на „История славянобългарска по повод 250 години от написването ѝ“ (класна форма).

5. Създаване на брошура от учениците със снимки, рисунки и послания до българите. Тя е разпространена на последния заключителен семинар.

6. Изработване на виртуален календар 2012-2013 година с послания на ученици, учители, общественици и творци и стихове на поетесите Мария Донева и Яна Кременска, дарени специално на клуба.

7. Заключителна представителна изява (уъркшоп) – инсталации на визии за родното и на кризисните за социума ситуации. Събитието е реализирано във фойетата на Дойче шуле, като маркировка води гостите до залата на медиотеката. Съвременният емигрант, чийто профил учениците представят чрез преобличане на манекени, представлява интелектуалец без възраст и без лице, в чийто стар куфар делят място храна и модерно книжно томче. Пръснати около него стъпки сочат посоките на света и водят до летище „С болка по изчезващата родина“. В този творчески реализиран последен етап актьорът Любомир Кънев от ДТ „Сава Огнянов“ подкрепя каузата и със своя ученичка чете литературна компилация от назоваващи родното съвременни есета и разкази.

На тази проява всеки от участниците е избрал да представи рода си чрез особена знаковост: един – чрез няколко снимки, втори – чрез запазена носия, трети – в три запомнени случки, четвърти – със запис на устната история на своята баба.

Публиката е въввлечена в този артспектакъл чрез участие в различни ролеви игри:

- Конструирание на съвременната родина чрез позитивна идея (географска карта – пъзел).

- Post scriptum на Паисий – оформеният кът в чест на 250-годишнината от написването на „История славянобългарска“ включва конкурсна корица за съвременна История, дело на десетокласника Недко Чулев, собственоръчно изработени от участниците и ръководителите печати по модела на личния Паисиев печат, които се раздават като сувенир на всички гости, анкета на РУ „А. Кънчев“ по повод „История славянобългарска“, както и дописване върху пергаментов свитък на послания до Хилендарския монах.

- Представяне на родословно дърво, изработено с модерни компютърни технологии и генериращо поколения назад с информация за пол, произход, интереси, професии и т.н

- Финалният акорд е поканен втори манекен без лице да бъде облечен с визия за съвременния българин, който ще получи образование на Запад, но ще носи Родината в сърцето си и ще работи за нея. Гостите избират между дрехи и вещи, а след това поставят очи и усмивка. Всеки си тръгва с визитка с логото на проект „С болка по изчезващата родина“ и позитивно послание за активно добротворчество.

Етапите, в които идеята се разви само в рамките на една календарна година,

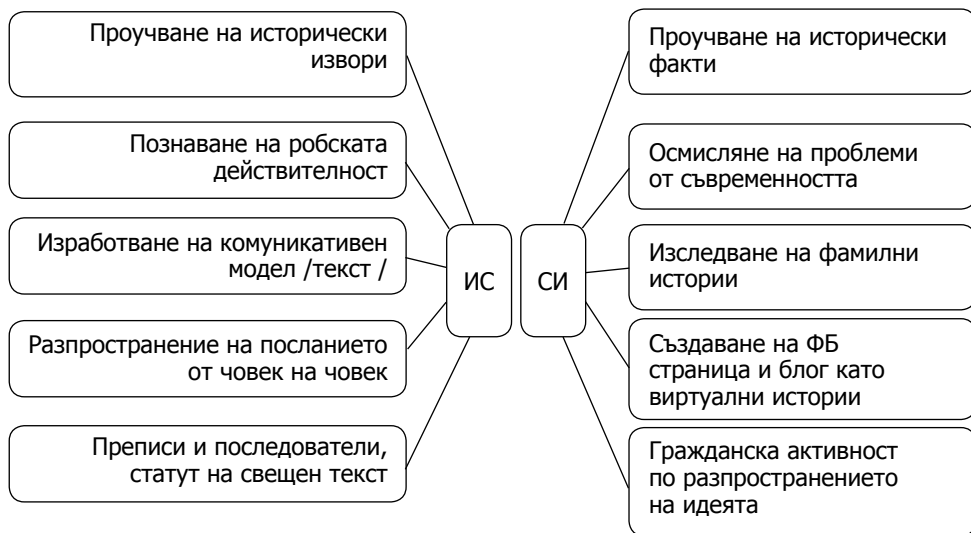
довеждат до резултати, които не могат да бъдат постигнати в часовете за задължителна и задължителноизбираема подготовка по българска литература. Чрез механизмите на съпреживяването всеки участник – и ученик, и учител, влиза в последователно редуващи се роли на изследовател, на медиатор, на оратор, на публицист, на администратор на компютърни технологии, на социолог, на творец. Идеята за родното е осъзната като свръхценност, защото вече е идентифицирана с дом, семейство и приятели, с болезнено чувство за евентуална раздяла. Големите личности от българската литературна класика „излизат“ от учебниците и застават сред учениците като хора – живели, творили, мечтали за България. След проекта необходимостта на всеки млад човек да достигне до повече хора от своята съвременност става осезаема и гражданската активност се превръща в принципно състояние на духа, което става съвсем естествено във възрастта, на която са участниците от клуба „С болка по изчезващата родина“.

Резултатите биха могли да се представят схематично:



Фигура 2

Моделът на експерименталната съвременна история може да бъде онагледен чрез следната схема, която не е зададена предварително, а се оказва продукт на аналитично осмисляне след приключване на инициативите от първата година: („История славянобългарска“ – ИС, Съвременна история – СИ)



Фигура 3

Ще допълним, че сред важните резултати от дейностите по клуба следва да се отбележи издигане на равнището на социокултурните, литературните, комуникативните и езиковите компетенции на учениците. И то точно в частта им по посоченото по-горе ядро 3; цел 2 (интерпретация с оглед на възприемателско-въздействените очаквания). Текстовете, създавани за целите на клуб „С болка по изчезващата родина“, са съвременна интерпретация на „Историята“ и резултатът е нов текст – рефлексия на Паисиевия инвариант, вариант, насочен към съвременната аудитория на българското общество.

Усвоени и творчески преструктурирани са Паисиевите мотиви, реторична стратегия и изразни средства чрез създадените от учениците уводни статии за блога „С болка по изчезващата родина“.

Сред ореолните, но не по-малко значими ефекти, са обогатяване на индивидуалния речников запас с експресивна лексика, разбиране и употреба на тропи и фигури, усвояване на езикови средства за постигане на експресивната и емотивната функция на езика. Това ясно личи както от текстовете, създадени за блога, фейсбук-страницата, така и за зададените писмени ролеви задачи, като съвременни издатели на „Историята“.

Но глобалният резултат от дейностите по клуба е интерактивната рефлексия, в която ученикът се идентифицира с ролята си на будител в реалността на създадения виртуален свят и сред своята общност.

БЕЛЕЖКИ

1. Учебна програма по литература за X кл.

ЛИТЕРАТУРА

Кючукова, Р. (2006) Формиране на критическо мислене чрез четене и писане – един полезен и необходим опит. // *Български език и литература*, 2005, № 6.//

20.02.2006 Електронно списание LiterNet.20.10.2012

http://litenet.bg/publish17/r_kiuchukova/formirane.htm

THE STORY OF PAISIUS' AT SCHOOL – INTERACTIVE READING IN THE XXI CENTURY

Abstract. The hereby work paper reveals „A pain of sorrow when the feeling for our motherland is in veil“ – extra curriculum school project for provoking a social attitude to the national values. It is dedicated to the 250 year anniversary of the establishing of „Istoriya Slavyanobylgarska“. It is initiated by students and teachers at „Fridrih Shiller“ Secondary school of German language – Ruse with the collaboration of „Uspeh“ Ministry of Education program. The research work analyses the approaches in adequate informal reading of Paisiev's text at school.

Dr. Mariyana Georgieva, senior teacher
Tsvetelina Tsvetanova, senior teacher

✉ Deutschsprachige schule „Friedrich Schiller“ – Russe
2 Ismail Str. Bulgarien
e-mail: mariana_teacher@abv.bg
e-mail: cec_i_frezia@abv.bg